

NOTE ETNOGRAFICE ȘI FOLCLORICE ALE EPISCOPULUI VENIAMIN NISTOR PRIVIND LOCALITATEA ARACI (2)

Ioan Lăcătușu

În "Angustia" nr. 2 1997, p. 367-382, a fost prezentată prima parte a însemnărilor episcopului Veniamin Nistor, respectiv cea referitoare la etnografia satului Araci.

În numărul de față publicăm partea a doua a "notelor" ierarhului cărturar, născut la 10 februarie 1886 la Araci, cuprinzând culegeri de folclor local. Reamintim faptul că episcopul Veniamin Nistor a fost secretar apoi consilier la Arhiepiscopia Sibiului (1922-1941), episcop al Caransebeșului (1941-1948) iar apoi stareț al mănăstirii Sf. Treime (catedrala Reîntregirii din Alba Iulia) 1949-1963.

Studiul etnografic și folcloric privind localitatea Araci a intrat în fondul Centrului Ecclziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan" din Sf. Gheorghe, prin amabilitatea preotului Ioan Pleșa, consilier cultural al Episcopiei ortodoxe din Alba Iulia.

Așa cum s-a mai subliniat, fără a avea velențele unui studiu etnografic riguros, notele etnografice și folclorice ale episcopului Veniamin Nistor redau într-un limbaj local de o surprinzătoare bogăție și autenticitate, universul socio-cultural al satului Araci, cu specificul său de localitate cu populație etnic mixtă, cuprinzând aspectele definitorii ale etnografiei și folclorului românesc local.

Culegerea de folclor a episcopului Veniamin Nistor cuprinde 23 de strigături, 8 colinde și 2 cântece lumești. Majoritatea colindelor sunt culese de la cantorul parohiei ortodoxe Constatin Cioflec, tatăl scriitorului Romulus Cioflec.

O parte din producțiile folclorice prezentate se regăsesc și în volumul "Poezii populare culese de Dimitrie Cioflec" (în anul 1885), ediție îngrijită și prefăcută de Luminița Graure Cornea și postfațată de Ioan Lăcătușu, în "Poezii populare din Transilvania" de I.G. Bibicescu, București 1893, cât și în monografia comunei Araci întocmită de G. Rațiroiu și tipărită la Salonta în 1938.

Plină de culoare locală sunt porecele, diminutivele și prescurtările numelor de botez.

În final sunt redate principalele nume de familie din satul Araci, cât și denumirile derivate din limba maghiară și germană. Pagini interesante din istoria satului Araci, localitate ce a dat culturii românești atâtea personalități, sunt cuprinse în cronica familiei protopopului Aurel Nistor, document ce va face obiectul unui alt studiu.

* *
*

Folclor

Strigături:

1. Joacă mucea cu căcăcea

Amândoi două nevoi
Joc și eu cu mucea meu

2. Zi țigane pentru sfinții
Că te tai de-ți sare dinții
3. Uiuiu bunu-i puiu
Dai mai bună găina
Care-o frige vecina
Vecina de lângă noi
Spală rufe pe gunoi,
Și le tinde pe zăbrele,
Să latre câinii la ele.
4. Uiui c'acuma iu
De la târg de la Sighiu
Pe drumul de la Săcele
Vine dorul mândri mele.
5. Vai săraca rachiuță
Cum lunecă ca căruța.
6. Foică de urez
Ce mi-o fost drag mi-am ales.
7. Sus, sus, sus cu toții deodată
Să suim fântâna în deal
Să se spele fetele
Negrii că tăciunele (iepele)
Și ficiorii ca dihorii.
8. Hora mare de cucoane
Tot cu șurțuri de cartoane
Și cu băeri de panglici
Să le placă la voinici.
9. Nevasta 'nvălită roată
Și se duce acas' beteagă.
- Tu nu merge hai la sapă
- Nu poci bade că's beteagă
- Tu muere hai la joc
- Stai bade-o că vin de loc.
10. Taci mireasă nu mai plânge
Că la soacră-ta te-oi duce
Și ți-oi da rachiu de miere
Cu gârbaciul peste piele,

Și rachiu de cel mai bun
Cu gârbaciu peste fund.

11. De-ași trăi eu tot așa
Ca iarba ma-și legăna
Și ca frunza ma-și usca
Ca iarba primăvara
Când o tae cu coasa
Eu o tai și ea nu pică,
Bate vântul și-o ridică.
12. Cât îi lumea pe sub soare
Nu-i bine în șezătoare,
Când se stinge lumina
Îi crește mândri inima.
Mândro, mândruleana mea,
Roagă-te de maică-ta
Să te sloboadă sara
Batăr până la portiță
Să-i dai badelui guriță.
13. Mult mă muștră măicuța
Să părăsesc ulița
Că mi-e goală mândruța.
Ulița n-o pot lăsa
Până știu pe mândruța.
14. Mândro buze marmanzii
Dar pe-a cui seamă te ții?
- Bade-o și pe-a D-tale
De-i avea bună purtare.
15. De ce nu sunt jucător
Nu mă pot lăsa să mor.
A-și muri, moartea nu-mi vine
Aș trăi și n-am cu cine,
Căci cu cine am avut
Fost-o vreme, s-a trecut,
O mai fi și mai veni,
Dar ca aia n-o mai fi.
16. Astai joc ardelenesc
Dar nu știu cum să-l pornesc,
Să-l pornesc ardeleneste
Ca și dracu când pornește
Când pornește prinde pește
Prinde pește pe avântat

Cu cojocu 'nbăierat.

17. Zi din gură mutule
Nu tăcea tăcutule.
Urâtul din ce-i făcut?
Din omul care-i tăcut.
Urâtul din ce se face?
Din omul care tot tace.

18. Copiliță, copiliță,
Astă-vară sugeai țâță,
Acum dai nechii guriță.

19. Copiliță încinsă bine
Cu curele de la mine
Cumpărate din cetate
De la niște guri căscate,
Cumpărate din Sibii
De la niște guri pustii.
Cumpărate de la Beci (Viena)
De la niște hoți de greci,
Cumpărate din Săcele
Pe seama mândruței mele.

20. Copilă secerătoare
Nu secera vara în soare,
Că soarele te-a pârlit
Fața ți s-a vestejit.
'Implântă secera în pământ
Și te ia pe deal la vânt
Că e soare și răcoare
Tătăișe floare
tătăișe=cumnată

21. Cătu-i țara și Ardelul
Nu e hoț c'arpătceanul,
Noaptea fură, ziua jură
Și el zice că nu fură.
Poartă pietri 'n buzunar
Și le sună în loc de bani.
Sus, sus, sus, că sus te pune
Numai să-ți cumpere fune,
Fune lungă de 3 coți
C'as'ajungă pe la toți.

22. Place-mi jocul românesc
Dar nu știu ca să-l pornesc

Și de nu l-oi porni bine
Lesne voi păți rușine.

23. Până când iubeam copile
Mai era ceva de mine,
Dar de când iubesc neveste
Crește barba fără veste.

Colinde

1. Colinde țiganilor

Pare-mi soare că răsare
Dar nu-i soare răsărit
Că-s doi sfinți împodobiți
Și-l caută pe Domnul sfânt
Îl caută și nu-l află.
Mai în sus că s'an înîlțat.
Într-o chilie de tămâie
Tot cetea și socotea
Cum să-și facă munți înalți
Munți înalți și văi adânci
Văi adânci și fântâni reci
Tinsan cerul pe pământ
Și l-o tins și nu s-a prins
Și l-o tins și-a doua oară
Cum l-a tins așa s-a prins
Doamne .....
Ca un pom mare 'nflorit
Ca un june împodobit.
(După tot versul „O Domnului meu“)

Ad. 1. Orație la Crăciun, după ce a cântat colinde: “Asta-i sara de Crăciun, noi umblăm și-o colindăm, frumos gazdei închinăm. Să fii gazdă sănătoasă, peste ani mai veseloașă”.

2. Colinda feciorilor

Bunul(ui) Dumnezeu și sfânt Ion
Bun gândit și-o gândit și-o mânecat
Peste munți înalți și peste văi adânci,
Departa într-un loc, o zare de foc,
Ș'acolo s'or dus, și-acolo or fost
Sălaș or cerut și sălaș le-a dat,
De cină le-o pus, miel, biel sugărel
Și-așternut le-o pus cderă mărunță

Căpătâi le-o pus flori de-alde măr.
 La vărsat de zori glas de cântători
 Și miel, biel, sugărel, la mumă sugând
 Ileda 'nverzind, flori d'albe 'nflorind
 Sapoi or văzut, că-i Dzeu cu sfântu Ion
 Să-michiți sănătoși și-ai lui Dzeu.
 (După tot șirul vine: "Bunului Dzeu")

Orația

"Bună sara, bună sara, în sara de Crăciun, jupâne gazdă, jupâneasă găzdoie, dăm laudă și mulțumită, că am ajus și sara de astă seară, și sfântul anul nou și sfântul Botez să-l ajungeți sănătoși.

- Luați nume bine, cinstit orszagul nostru (orszag=~~țară~~), **că sărata** jupânul gazdă și jupâneasa găzdoie c'au stog de grâu, c-o mână de galbeni, **de unde Dumnealor** or luat și or golit și pe noi ne-or cinstit D-zeu să le dea cu mia, cu suta, cu Darul sfinției **Sale, ca să crească** și să izvorască, că de unde-o luat, să nu se mai cunoască.

D-zeu să vă fie, ca să puteți cinsti la mulți copilași ca aceștia faini".

3. Vifleemul

În oraș în Vifleem
 Veniți boeri să vedem
 Că astăzi ni s-a născut
 Domnul cel făr'de'nceput.
 Prorocia de demult
 Că se va naște Cristos
 Mesia cap luminos
 Din fecioara Maria
 Și din neamul lui Avram
 Din sămânța lui David
 Din Duhul sfânt zămislit.
 Trei crai de la răsărit
 La'nchinare au venit
 Daruri scumpe aducând
 Și cătră Cristos zicând:
 Culcă-te împărat ceresc
 În sălaș dobitocesc
 Te culcă pe fân uscat
 De îngeri înconjurat
 Care te vor desfăta
 Și așa îți vor cânta:
 Slavă Tatălui de sus
 Și jos pace pe l'Apus
 de acum până 'nvecie
 Mila D-lui să fie (Auzită de la C. Cioflec, cantor)

4. Trei crai de la răsărit
(Auzită de la C. Cioflec, cantor)

Trei crai de la răsărit
Cu steaua au călătorit
Când în cale purcedea
Steaua 'nainte mergea.
Când sta de se odihnea
Steaua încă 'ngăduia.
La Ierusalim s-au dus
Steaua lor li s-a ascuns.
Și le-a fost lor de 'ntrebat
De-o naștere de împărat.
Unde știți că s-a născut
Un crai mare de curând ?
Steaua a fost la răsărit
După dânsa au venit.
Iară Irod împărat
Foarte rău s-a supărat
Într'ascuns crai și-a chemat
Mulți coconi mici a tăiat
Patrusprezece de mii
Tot prunci, mărunței copii
De doi ani și mai jos
Ca să tae pe Cristos.
Viflaeemul se 'ntristară
Și tot omul lăcrimară
Nu era casă fără plângere
Maică fără tânguire
Temându-și a sa domnie,
Să scape de-mpărăție
Și de-acum până 'n vecie
Mila D-lui să fie.

5. Colinda
(Auzită de la cantorul C. Cioflec)

Tu ești lumina cea sfântă
Preceastă blagoslovită
C' ai născut pe Fiul sfântul
Oamenilor pe pământul.
Tu ești cinste îngerească
Și slavă apostolească
Biruința sihăstrească
Nădeșde călugărească.
Mai întâiu și nesimțită
De cât cerul mai sfințită

Decât soarele mai sfântă
 Tot de David prorocită
 De 'nțeleptul Solomon
 Corostul de Gedeon
 Și cști iesle sălășluită
 Și carte pecetluită
 Care ne scrii cu dreptii
 Unde doresc înțelepții
 Și de-acum până 'n vecie
 Mila D-lui să fie.

6. Vifleemul
 (Auzită de la C. Cioflec, cantor)

Vifleeme veselește-te
 Erafta gătește-te
 Că maica lui D-zeu
 Precum astăzi vă spun eu
 O, ce taină.
 Vine în peșteră să nască
 Ca pe noi să ne păzească
 Vino Ilie și vezi
 Cela ce 'n căruță șezi
 O, ce taină
 Steaua care se ivește
 Nouă pe Cristos vestește.
 Steaua care se arată
 Nouă într'această dată
 Magilor e cunoscută
 Și de proroci prorocită
 Că din Iacob se va naște
 Acela care va paște
 Pe poporul cel ales
 Cel de D-zeu trimes.

7. Orații la Crăciun
 (Auzită de la C. Cioflec, cantor)

O ce bucurie sufletească
 În ceda ucenicească
 Având și noi voe bună
 Bucurându-se împreună
 Acest praznic luminat
 Ce cu drag l-am așteptat
 Să auzim îngerii cântând
 Magii după stea călătorind
 Păstorii dând de veste bună.

La tot neamul d'împreună.
 Însă prin rugile mari
 Ca niște fete cinstite
 De D-zeu socotite
 Zic fețele D-voastră
 Ce sunteți de limba noastră
 Slavă lui D-zeu celui de sus
 Că 'nșelăciune jos s-a pus.
 Această sară dar cu bine
 O poftesc și de la mine
 Ca s'aveți mare folos
 De nașterea lui Christos.

8. Cana Galilei

La munte ce s-a 'ntâmplat
 În Cana Galilei
 Fost'a și Iisus chemat
 Cana Galilei (după tot șirul)
 Iisus și cu maică-sa
 Iară maică-sa-i zicea:
 Vino fiul meu iubit
 Că vinul s-a isprăvit
 Iară Iisus poruncea
 Cinci vase cu ap'umplea
 Apa 'n vin se prefăcea
 Pe masă le aducea
 Și da nunului să bea.
 Iară nunu răspundea:
 - Ceea ce fac mese mari
 Dau întâiu vinuri mai tari
 Și dacă se învelesc
 Și de cel post primesc.
 Iar noi cel post am băut
 Și pe cel bun am ținut
 Atunci toți au cunoscut
 Cum că Christos s-a născut.

Căntece lumești

1. Inimioara mea (după tot rândul) (Auzită de la Achim Trifu)

Foae verde de mohor
 Aș-mi vine uneori
 Să beau otravă să mor
 Foae verde măr creșesc

La ce să mă otrăvesc
 Când am zile să trăiesc,
 Cu mândra să mă'ntâlnesc
 Două vorbe să-i vorbesc
 Apoi să mă prăpădesc.
 Foaie verde matostat
 Nu ți-e milă și păcat
 M-ai iubit și m-ai lăsat
 Ca și lemnul m-am uscat.
 Rabdă inimă și taci
 Ca pământul care-l calci.
 Foaie verde foaie lată
 Așa-mi vine câte-o dată
 Să mă sui pe munți de peatră,
 Să-mi văd mamă să-mi văd tată.
 Nu-mi văd tată, nu-mi văd mamă
 Pare că sunt făcut din peatră.
 Foaie verde de mohor
 Așa-mi vine uneori
 Să ma sui pe munți cu flori
 Să-mi văd frați să-mi văd surori.
 Nu-mi văd frați, nu-mi văd surori
 Par' că sunt făcut din flori.

Foaie verde de dudău
 (Auzită de la G. Axente, negustor)

Foaie verde de dudău
 La crâșmă la fâgădău
 Șapte fete și-un flăcău
 Și doi oameni beau mereu
 Bea săracul cu bogatul
 Să vezi cum i-a întâlnit dracul.
 Iar bogatul ce zicea
 "Crâșmărița mândra mea
 Adu-mi vin d'un ban
 - Să-l beau cu acest sărman.
 Sărmanul când auzia
 Tare rău se supăra
 Și din gură așa-i grăia:
 - Crâșmăriță lumea mea
 Ochii tăi trecutele ?
 Adu-mi mie vin d'un zlot
 Să-l beau cu bogatul tot.
 Bogatul când auzia
 El tare se mânîia
 Și lui așa îi zicea

- Măi sărmane D-ta
 Ce te potrivești cu mine
 Că tu n'ai haine pe tine
 Nici cămașa nu te ține
 Dar eu am cirezi de boi,
 Și am herghelii de cai
 Și eu am turme de oi
 Și am cară ferecate
 Și cei, cât în lume toate".
 Sărmanul de supăra
 Și din gură-i grăia:
 - Loviți-ar boii ciuma
 Și caii unghișoara
 Și oile călbează
 Și găinile tigna
 Și nevasta boala rea.
 Și pisica oftica
 Și copilașii râia.
 Arză-și focul carăle
 Să-ți rămâie fiarele
 Să le cari cu brațele
 Pe la toate crâșmele,
 Să le bei cu mândrele
 Și tu, și tu vai de tine.
 Să rămâi mai rău ca mine.
 Și mai dai Doamne ceva
 Să-și cunoască patima
 Șapte boale și-o lingoare
 Și-o ramură de friguri
 Amestecate cu junghiuri
 Să mi ție mai mult
 Din arat până 'n cărat
 Din culesul viilor
 Pân' la scursul buților.

Porecle

Cotomiș, Găuzicc, Bre (haida bre)
 Ușurel (ușurel) da 's ușurel, și aș
 Mânca carne de miel Frichindel (om mic și iute ca piperul) Pichi, Dihorul,
 Poacă, Turea (cioareci cu tur la fund)
 Oblu, ciotorășul (muzicantul, lăutarul)
 Spemel, Vierul pământului, Cocuță,
 Gherase, Băncuțe, Bângăuță, Bilai,
 Hinaus, Căraba, Iapale, Pichiocă, Copereț,
 Spărcăicosu, Haiti, Lungu, Hanzi, Finanțul,
 Clotan, Cărăman,

Puntumu, Cocenica, Degerilă, Socoteală,
 Buzatu, Tiereanu, Vărticor, Mătău, Durbac
 (Rafiroiu), Burduhan, Sfârcioc, Borzoșel,
 Ghirucașul, Dedoaia, Cărcel, Fichi-fichi, Ciuciulă,
 Cataramă, Al cătanei, Cap de plop, Vătcov (păduret)
 Nichili

Diminutive și prescurtările numelor de botez

d=diminutiv

pr. = prescurtat

Nicolae: Culă, Culiță (d)

Gheorghe: Ghiță (pr.), Gheorghiță (d), Ghițică (d)

Ion: Ioniță (d), Cuță (pr, Iancu (d), Nică (d)

Alexandru: Sandru (pr.), Sănducă (d)

Constantin: Costi (pr.), Costache (pr.)

Achim: Achimucă (d), Chimiucă (d)

Zosim:

Ilie:

Dumitru: Trache (pr.), Trăchiucă (d)

Maria: Măriuța (d), Uța (pr.), Mariți (d)

Ana: Nuța (d), Anica (d), Nuțica (d)

Paraschiva: Chiva (pr.)

Elena: Ileana (d), Linca (pr.), Linuța (d)

Floarea: Florica

Reveca: Revecuța (d)

Nene; (nen' Cută!)

Lele (lel' Floare!)

Tătăise = cumnată

Cumătră

Cuscră

Nănaș = naș

Nume de familie

Nema, Axente, Ciucășel, Brânduș,

Colț, Botoradu, Țintăreanu (din Țintari)

Ștefan, Grozea, Simon, Motoașcă

Cioflec, Leucă, Pușcoi, Drăgănel (țigan)

Onuț (țigan), Nichili, Glăjar, Zori,

Trifu, Cucu, Bodean, Rafiroiu, Colan,

Sibian, Lupu, Rujoi, Scurtu, Arnăut,

Samoșca, Pustai, Boban, Bota, Surdu,

Coman, Prăjău, Bucuraș, Țifrea,

Mămăligoi, Lăpădat, Iorga, Tirbu, Stoian.

Nume derivate din ungurește:

boit (ciucuri, parschi (blidar)
 ghilău (gyula, dergăl = ștergător de vase (dogolo),
 jecicău = săculeț pentru ținut tutunul (zacsko),
 ghiolciu = giulgiu (gyolcs), șapcă (sapka)
 tălpălău (talp als), elenziană (ellenzo)
 sinor = siret (sinor), zărgălău = clopoțel
 botogăni = atavă (botojni), labos = labos (cratiță)
 lămpaș = murdar (mocskos)
 cipce = dantele (csipka)
 sucnă = rochie groasă (soknya)
 conciu = coc (koncs)
 pachiol = fachiol = fakiol
 fercheteu = (ferteto)
 șarhangană = (sarhango)
 teliga = roțile (taligă)
 copcieleană (kapcsalo)
 cioaclă = sanie mijlocie (csaklya)
 ciptăleană = furculițe de rufe (csipteto)
 secfeană = garoafă (szekfu)
 vioale (violă) borșoșoșcă (borso soska)
 bocșoacă = lăptucă, barba sasului
 buglă = copită (bolya)
 hintă = scrânciob (hintă)
 bociu (de bivoliță) = vită
 arșău = lopată drcaptă pentru săpat (aso)

din nemțește:

laibăr (jiletcă = Leiber) vestă
 mantal (mantal)
 cărărare =
 plăivas = creion
 paradise = pătlăgele roșii
 triftăr (Trichter) =
 tucăr = sfeclă (Zucker)
 astricăni = broda (Stricken)
 ferhet =
 subere =
 vof =
 boc = capră (Bock)
 forham =
 șirof = mutăr
 șuster = pantofar
 văcărău =
 duhote = unsoare de car
 sipcă = țeavă = spiț

covaci = ferar (kovacs)
 borghiz = apă minerală (borviz)
 numele administrației
 ghirău (jude) kisgyrău (vice jude)
 solgăgyrău = primpretore
 a dihivatal = perceptorat

**Ethnografical and folklore notes about the village Araci, by bishop Veniamin Nistor
 (Abstract)**

Bishop Veniamin Nistor (1886-1963) son of priest Dionisie Nistor in Araci, brother of doctor Pompiliu Nistor (1883-1961) and of archpriest Aurel Nistor (1882-1973) was the secretary and the conseller of the Archiepiscopate in Sibiu (1922-1941), bishop of Caransebeș (1941-1948) and abbot of St. Trinity Monastery in Alba-Iulia (1948-1963).

He published several theological studies and writings regarding the history of the Orthodox Church and its relationship with the other religions. Among the studies left in manuscript we mention the ethnological and folklore study of his native village, Araci. The study comprises information about the history of the village, the description of the peasant residences, the description of the household and farm, the agricultural inventory, men's and women's clothing, romanian-hungarian-german interferences as well as local folklore productions (humorous extempore verses, carols, merry songs, nicknames) all rendered in the local people's dialect.